

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในกฎหมาย วิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน

Restorative Justice for Law on Procedure of the Juveniles

พชรวรรณ ขำตุ้ม¹

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

80 หมู่ 9 ถนนพหลโยธิน ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

เมลติดต่อ: Pacharawan.9@gmail.com

Pacharawan Kumtum²

School of Law, ChinagraiRajabhat University

80 moo. 9 Paholyothin Rd., Muang District Chiang rai province 57100

เมลติดต่อ: niticrru@gmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยที่ผ่านมานั้น มีลักษณะถูกผูกขาดโดยรัฐมากเกินไป โดยไม่มีพื้นที่ให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควร อีกทั้งยังมุ่งเน้นที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษจนลืมที่จะให้ความสำคัญต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ไม่มีกระบวนการส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาในชุมชน ทำให้เป็นการเพิ่มภาระให้ศาลที่มีภารกิจค่อนข้างมากอยู่แล้ว และเด็กที่กระทำผิดมีจำนวนมากเกินกว่าสถานพินิจจะดูแลได้ เด็กเหล่านั้นจึงไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสมเพราะทรัพยากรจำกัด ไม่สามารถจะกลับมาเป็นคนดีของสังคมได้ จึงควรนำแนวคิดเรื่อง“การอำนวยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”มาใช้ปัจจุบันนี้ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้ ออกมารองรับถึงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ทั้งในขั้นตอนก่อนพิจารณาคดี ระหว่างพิจารณาคดี และหลังพิจารณาคดี ได้แก่ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้อง มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นพิจารณา และมาตรการในการแก้ไข

¹ อาจารย์

² Lecturer

บำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนก่อนมีคำพิพากษา โดยจะมีกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่มีความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยมาตรการนี้ได้รับการออกแบบให้เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

คำสำคัญ : กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, คดีเด็กและเยาวชน

Abstract

The criminal procedure of Thailand in the past had been extremely monopolized by the State with no much participation of community and society. Also, that the procedure emphasized on bringing the offender to punish instead of the focusing on the victim or victim of crime, and there was no process to encourage problem solving in the community can increase the court's tasks as well as child offenders are numerous over to the reformatory's carrying capacity. Then the children may not be properly rehabilitated due to limited resources, and cannot be a good person in a creative society. Thus the concept of "Restorative Justice Facilitation" should be applied. Currently, Juvenile and Family Court and Juvenile and Family Case Procedure (No. 1) Act B.E. 2553 [2010] supports the Restorative Justice implementation in the justice process including pre-trial, during trial and post-trial process including Special measures in lieu of criminal proceedings before prosecution, Special measures in lieu of criminal proceedings during trial, and Measures for correction, treatment and rehabilitation before judgment. Moreover the Restorative Justice is designed to coincide with the mainstream justice process, and all processes of preparing rehabilitation plans are compiled with cooperation from all parties.

Keywords : Restorative Justice, juvenile case

1. บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยที่ผ่านมา มีลักษณะถูกผูกขาดโดยรัฐมากเกินไป โดยไม่มีพื้นที่ให้ชุมชนและสังคมเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควร อีกทั้งยังมุ่งเน้นที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษจนลืมที่จะให้ความสำคัญต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม นอกจากนี้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยยังมีลักษณะนำเอาคดีดังเอาข้อพิพาทเข้าสู่ระบบของศาล โดยไม่มีกระบวนการส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหามาในชุมชน ทำให้เป็นการเพิ่มภาระให้ศาลที่มีภารกิจมากอยู่แล้ว รวมถึงผู้กระทำความผิดเข้าสู่ราชทัณฑ์เกินกว่ากำลังที่มีอยู่จะรับได้ จนเกิดปัญหาคนล้นคุก คดีล้นศาล ไม่เว้นแม้แต่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมีจำนวนมาก เกินกว่าสถานพินิจจะดูแลได้ เด็กและเยาวชนเหล่านั้นจึงอาจจะไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสม เพราะทรัพยากรจำกัด แล้วก็ไม่สามารถจะกลับมาเป็นคนดีของสังคมอย่างมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแนวคิดจาก “การอำนวยความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน”(Retributive Justice) มาเป็น “การอำนวยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นแนวคิดใหม่ในสาขาอาชญาวิทยา (Criminology) และเหยื่อวิทยา (Victimology) โดยแนวคิดนี้กำหนดสมมติฐานว่าอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ณ ที่แห่งใดจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้เสียหายและสมาชิกในสังคมพร้อมๆ กัน ดังนั้น วิธีการที่ดีที่สุดในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม คือการเปิดโอกาสให้คู่กรณีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งได้แก่ ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และสมาชิกในสังคม บุคคลทั้งสามฝ่ายนี้จะเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเชิงสมานฉันท์และมีบทบาทสำคัญยิ่งในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญาในรูปแบบนี้ ในขณะที่รัฐ องค์กรของรัฐ รวมทั้งผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายต่างๆ จะทำหน้าที่เพียง “ผู้อำนวยความ สะดวก” (facilitators) ของกระบวนการยุติธรรม ที่จะช่วยประสานให้คู่กรณีสามารถดำเนิน กระบวนการพิจารณาให้บรรลุวัตถุประสงค์หลักของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กล่าวคือความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิด การเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหาย และการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและสมาชิกในสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนใหญ่ใช้วิธีการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำ

ความผิดทุกฝ่ายเข้ามาประชุมร่วมกันนั้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงแค่การมุ่งเยียวยาความเสียหายทางร่างกายและทางทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการเยียวยาความเสียหายทางสังคม ทางจิตใจ และความเสียหายต่อความสัมพันธ์อันดีอีกด้วย³

2. ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการใดๆ ที่ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายให้กลับคืนความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคม ชุมชน และเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแทนการลงโทษจำคุกหรือลงโทษอื่นตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจหมายถึง การเจรจา (Mediation) การไกล่เกลี่ย (Conciliation) การประชุมกลุ่มเพื่อระงับข้อพิพาท (Conferencing and Sentencing Circles)⁴

สำหรับในทางพุทธศาสนาสามารถแยกคำศัพท์ได้เป็น 2 คำ คือคำว่า สมานะหรือสมาน แปลว่า เสมอกัน เท่ากัน ตรงกัน กับคำว่า ฉันทะ หมายถึง ความพอใจคือความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำตามรูปศัพท์ ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้โดยอธิบายหรือแปลตามตัวศัพท์ว่า⁵ สมานฉันท์ หมายถึง “ความมีฉันทะเสมอกัน” ดังนั้นคำว่า สมานฉันท์⁶ จึงหมายถึง การที่บุคคลมีความต้องการจะทำตรงกันเพื่อจุดหมายร่วมกัน

โดยเป้าหมายสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น คือ การลดใช้ความเสียหาย ให้แก่ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นความเสียหายทางทรัพย์สิน ทางกาย หรือจิตใจ รวมถึงเกียรติภูมิ อำนาจ สิทธิ และความสามัคคี ดังนั้น ผลลัพธ์ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

³ สุวิชนุตติกร, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการดำเนินคดีอาญาของศาล, เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 10 สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555, 1 – 2.

⁴ ณรงค์ ใจหาญและคณะผู้วิจัย, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสามฉันท์ ในศาลยุติธรรม”, (สถาบันวิจัยรพี พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม), 2522, 23.

⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), วิกฤตบ้านเมืองวันนี้ โอกาสที่มีควรเป็นของใคร : เรื่องที่ 22 ตอบคำถามเรื่อง สมานฉันท์ (mp.3.), วัตถุนานเวศสกวิน, นครปฐม, 2551.

⁶ ดิเรก ควรสมาคม, สมานฉันท์ : ทบทวน “ความหมาย หลักการ ขั้นตอน ทางพุทธศาสนากับการระงับข้อพิพาทในกฎหมาย”, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1, 2554.

จึงไม่ใช่การค้นหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามที่กฎหมายกำหนด แต่เป็นการทำให้ผู้เสียหายพอใจและได้รับการเยียวยาจากผู้กระทำความผิด ซึ่งรวมถึงการได้ระบายความรู้สึกหรือความทุกข์ร้อนที่ตนได้รับ และผลที่ตามมาจากการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม นอกจากนี้ ยังเป็นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ โดยมีกระบวนการที่กำหนดเงื่อนไขให้ผู้กระทำความผิดต้องปฏิบัติและเป็นหลักประกันว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก และยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ เพราะถ้าเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป ต้องกำหนดหน้าที่ให้เจ้าพนักงานและพยานร่วมมือกันในการค้นหาความจริงอันจะนำไปสู่การกำหนดโทษ แต่ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นจะเน้นการร่วมมือระหว่าง ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และผู้ที่เกี่ยวข้อง สังคม ชุมชน เจ้าพนักงาน ศาลและผู้เชี่ยวชาญเพื่อร่วมกันหาทางออกสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นและการป้องกันการกระทำความผิดในอนาคต ซึ่งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะไม่ได้เน้นกระบวนการค้นหาความจริง แต่เน้นที่การคุ้มครองสวัสดิภาพ การฟื้นฟูรักษาพยาบาลผู้กระทำความผิด และการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชน⁷

3. การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในต่างประเทศ

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชน (Juvenile Court) ของสหราชอาณาจักร โดยได้นำเอารูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งมีรูปแบบมาจากประเทศนิวซีแลนด์ซึ่งเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชน โดยได้พัฒนามาจากการประชุมกลุ่มครอบครัวของชนเผ่าเมารี⁸ และจากแนวคิดของการตกลงกันระหว่างผู้เสียหาย กับผู้กระทำความผิด (victim – offender mediation) และครอบครัวของทั้งสองฝ่าย มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขในการดำเนินการกับผู้กระทำความผิด และเสนอให้ศาลพิจารณาปรับปรุงก่อนทำการพิพากษาได้ นอกจากนี้ ในกฎหมายของสหราชอาณาจักรได้กำหนดให้มี Youth Offending Teams ซึ่งเป็นกลุ่มสหวิชาชีพ

⁷ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสามฉันท์ ในศาลยุติธรรม”, (สถาบันวิจัยพี พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม), 2522, 23 – 24.

⁸ ณัฐสา ฉัตรไพบุลย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติในนานาชาติ, เอกสารจัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสวาระครบรอบ 30 ปี ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอดินบะระ สหราชอาณาจักร, 2550, น.28-29.

ซึ่งประกอบด้วยตำรวจ พนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ทางการศึกษา เจ้าพนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดหรือการดื่มสุรา เจ้าหน้าที่การเคหะแห่งชาติ และจัดตั้งในท้องถิ่น โดยมีการประสานการทำงานเพื่อคุ้มครองการดำเนินคดีกับเยาวชน โดยคณะกรรมการชุดนี้จะค้นหาปัจจัยที่ก่อให้เกิดเยาวชนกระทำความผิดและกำหนดมาตรการในการป้องกันมิให้เยาวชนกระทำความผิดซ้ำ⁹

เป้าหมายของการประชุมกลุ่มครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการดำเนินการ แก่ผู้กระทำความผิดและแสวงหาแนวทางให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ทั้งนี้ มีหลักการที่สำคัญ คือ ผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนจะต้องขอโทษต่อการกระทำความผิดที่ตนก่อให้เกิดขึ้น ในส่วนผู้เสียหายมีโอกาสได้อธิบายถึงผลกระทบที่ตนได้รับการกระทำความผิด และผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนและครอบครัวใช้แผนดำเนินการของครอบครัว ในการดำเนินการเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด¹⁰

มาตรการที่กำหนดไว้ในกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวในสหราชอาณาจักร ต้องพิจารณาจากรายงานผลกระทบของผู้เสียหายจากการกระทำความผิดในกระบวนการพิจารณาของศาล และในการพิจารณาของคณะกรรมการของเยาวชนต้องคำนึงถึงการชดเชยความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายด้วย นอกจากนี้ สมาชิกในครอบครัวของผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายรวมถึงตัวแทนของชุมชนจะต้องได้รับการเชิญเข้าร่วมในการพิจารณาด้วย และในการจัดทำข้อตกลงจะต้องมีมาตรการที่กำหนดในเรื่องการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม การที่จะสร้างความร่วมมือในระดับชุมชนนั้นก็เป็นไปได้ยาก เพราะการเข้าร่วมของครอบครัวและชุมชนมีน้อย ส่วนใหญ่จึงเป็นการใช้อำนาจการเตือนโดยตำรวจ นอกจากนี้ การปรับตัวของเยาวชนที่กระทำความผิดให้เข้ากับสังคมและชุมชนนั้นทำได้ยาก เนื่องจากบุคลิกส่วนตัวและปัญหาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนเอง การประชุมกลุ่มครอบครัวในสหราชอาณาจักร ทำให้เยาวชนที่กระทำความผิดมีความมั่นใจในตนเองว่าตนยังเป็นบุคคลที่มีค่าในสังคม เพราะหากนำเยาวชนไปอบรมตามมาตรการทั่วไป อาจทำให้เยาวชนนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมแปลกแยกและไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคล แต่การที่มีครอบครัวหรือชุมชนเข้ามามีส่วนในการกำหนดมาตรการและกำกับพฤติกรรมการตามแผน จึงทำให้เยาวชนมีความรู้สึกว่าเป็น

⁹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะผู้วิจัย, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสามัคคี ในศาลยุติธรรม”, (สถาบันวิจัยรพี พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม), 2522, 62.

¹⁰ สุวิธ ปนุดติกร, กระบวนการยุติธรรมเชิงสามัคคีกับการดำเนินคดีอาญาของศาล, 16.

เป็นส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้ครอบครัวและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมอย่างแท้จริงและควรจัดให้มีการประสานงานเพื่อดำเนินการตามแผนการประชุมกลุ่ม เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ¹¹

4. การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ใน การพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน

จากแนวคิดตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ว่ารัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญา จะได้รับการปฏิบัติต่อในลักษณะที่สอดคล้องกับการส่งเสริมสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็กซึ่งจะส่งเสริมเคารพของเด็กต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้อื่นและในลักษณะที่ต้องคำนึงถึงอายุของเด็กและความปรารถนาที่จะส่งเสริมการกลับคืนสู่สังคม และการมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์เด็กในสังคม การที่เด็กและเยาวชนจะต้องกลับคืนสู่สังคมเมื่อยังมีอายุน้อยกลับมาใช้ชีวิตอย่างมีบทบาทสร้างสรรค์นี้ เป็นหลักการที่สำคัญและเป็นที่มาของการกำหนดมาตรการใหม่ๆ ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว¹² และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยได้มีการออกแบบมาตรการในการคัดกรองเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิด ให้ได้รับการดูแล แก้ไขเพื่อออกจากกระบวนการยุติธรรมและกลับคืนสู่สังคมโดยสามารถใช้ชีวิตอย่างมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้เร็วที่สุด เรียกว่า มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งก็ได้นำมาจากแนวคิดในเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

ปัจจุบันนี้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้ ออกมารองรับถึงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ทั้งในขั้นตอนก่อนพิจารณาคดี ระหว่างพิจารณาคดี และหลังพิจารณาคดี ดังต่อไปนี้

4.1 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องคดี ตามมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดไว้ดังนี้

¹¹ ณรงค์ ใจหาญและคณะผู้วิจัย, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสามฉันท์ ในศาลยุติธรรม”, 65.

¹² อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก, ข้อที่ 40 1.

ในคดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญญา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคล หรือผู้แทนองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติตามด้วยก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหาย หรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชน และสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา โดยการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

เมื่อพนักงานอัยการได้รับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและความเห็นของผู้อำนวยการสถานพินิจตามวรรคหนึ่งแล้ว หากมีข้อสงสัยอาจสอบถามผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาได้ ถ้าพนักงานอัยการไม่เห็นชอบกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้สั่งแก้ไขแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหรือสั่งดำเนินคดีต่อไป และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งคำสั่งของพนักงานอัยการให้พนักงานสอบสวนและผู้เกี่ยวข้องทราบ หากพนักงานอัยการเห็นว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนแล้ว เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้ พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าวและให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูทันทีพร้อมทั้งรายงานให้ศาลทราบ ทั้งนี้ แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากเด็กหรือเยาวชน และผู้เสียหายด้วยหากคดีนั้นเป็นคดีที่มีผู้เสียหาย

ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควร

ศาลต้องมีคำสั่งตามวรรคสามภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับรายงาน ทั้งนี้ ให้ประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาออกข้อกำหนดเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินการของศาลด้วย

4.1.1 วิธีการดำเนินการตามมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา 87 แห่ง พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553กำหนดไว้ดังนี้

ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา 86 ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจเชิญฝ่ายเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย และนักจิตวิทยาหรือ นักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมประชุม และหากเห็นสมควรอาจเชิญผู้แทนชุมชนหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด หรือพนักงานอัยการด้วยก็ได้ ทั้งนี้ จะต้องจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แล้วเสร็จและเสนอให้พนักงานอัยการพิจารณาภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่มีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของเด็กหรือเยาวชน เว้นแต่เป็นการกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์ของเด็กหรือเยาวชนนั้นหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กหรือเยาวชน

แผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามวรรคหนึ่ง อาจกำหนดให้ว่ากล่าวตักเตือน กำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ และหากจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชน อาจกำหนดให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์กรซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติด้วยก็ได้ กำหนดให้ชดใช้เยียวยาความเสียหาย กำหนดให้ทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ไม่เกินสามสิบชั่วโมง หรือกำหนดให้นำมาตรการอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาใช้เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้ ระยะเวลาในการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องไม่เกินหนึ่งปี

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ให้เป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

4.1.2 การติดตามผลการดำเนินการตามแผนแก้ไขฟื้นฟูตามมาตรา 88 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553กำหนดไว้ดังนี้

ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น หากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบและแจ้งให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีต่อไป

เมื่อมีการปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้ว ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานให้พนักงานอัยการทราบ หากพนักงานอัยการเห็นชอบให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือ

เยาวชนั้น คำสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการให้เป็นที่สุด และสิทธิภาคีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจรายงานคำสั่งไม่ฟ้องให้ศาลทราบ

สำหรับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องนั้นเป็นการนำแนวทางการปฏิบัติงานของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการผันเด็กและเยาวชนออกจากระบบการยุติธรรมด้วยการตีความขยายบทบัญญัติมาตรา 63 ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาประยุกต์กับแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งจะเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนที่จะเข้าเงื่อนไขในการใช้มาตรการพิเศษก่อนฟ้องคดีนั้นถือว่าเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในคดีที่มีอัตราโทษไม่ร้ายแรงมีพฤติกรรมที่สามารถแก้ไขได้ด้วยกระบวนการที่ไม่ยุ่งยากจึงไม่สมควรที่จะอยู่ในกระบวนการยุติธรรมนานจนเกินไปก็จะถูกคัดกรองออกไปจากกระบวนการยุติธรรมด้วยมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาให้เร็วที่สุดส่งผลให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้สามารถกลับคืนสู่สังคมและใช้ชีวิตอย่างมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นพิจารณา ตามมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำและผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควรหากนำวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยปฏิบัติ แล้วเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่ที่ศาลมีคำสั่ง หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ดำเนินการ

ตามนั้นและให้มีคำสั่งจำหน่ายคดีไว้ชั่วคราว หากศาลไม่เห็นชอบ ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป

ศาลเยาวชนและครอบครัวตระหนักถึงประโยชน์ของการนำแนวคิดในเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเพื่อเยียวยาผู้เสียหายและแก้ไขพฤติกรรมของเด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดเริ่มแรกอาศัยการตีความมาตรา 95 ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 และเริ่มใช้ครั้งแรกที่ศาลจังหวัดนนทบุรีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวโดยใช้ชื่อว่า “การประชุมกลุ่มเยียวยา” ต่อมาถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งในมาตรฐานการปฏิบัติงานของศาลเยาวชนและครอบครัวที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางต่อมาจึงนำมาประกาศเป็นนโยบายกระบวนการพิเศษใหม่ของศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศแล้วจึงกำหนดให้มีมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นพิจารณาขึ้นดังกล่าวเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดเข้าสู่มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นพิจารณาได้และศาลสามารถใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นพิจารณาเป็นเครื่องมือในการคัดกรองเด็กหรือเยาวชนที่ไม่ควรอยู่ในกระบวนการยุติธรรมออกไปจากกระบวนการยุติธรรมให้เร็วที่สุดสามารถกลับคืนสู่สังคมและใช้ชีวิตอย่างมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องทำการพิจารณาคดีเช่นเดียวกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องโดยมีรูปแบบการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจากการร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเช่นเดียวกับการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูก่อนมีการฟ้องคดี¹³ ซึ่งมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นพิจารณาตามมาตรา 90 นี้ถือเป็นการนำแนวคิดในเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ในการดำเนินคดีโดยแท้จริงเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยแท้

4.3 มาตรการในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนก่อนมีคำพิพากษา ตามมาตรา 132 แห่ง พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษาหรือปิดामารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วยร้องขอ เมื่อศาลสอบถามผู้เสียหายแล้วศาล

¹³ เอกสารประกอบการสัมมนา “แนวคิดและความเป็นมาของพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553”, (สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม),

อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวแล้วมอบตัวจำเลยให้บุคคลดังกล่าวโดยไม่มีประกัน หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้ โดยกำหนดเงื่อนไข เช่น ให้จำเลยรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติหรือเจ้าพนักงานอื่นหรือบุคคลใดหรือองค์การด้านเด็ก เข้ารับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรับคำปรึกษาแนะนำ เข้าร่วมกิจกรรมบำบัดหรือกิจกรรมทางเลือก หรือให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกว่าจำเลยมีอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ ในการนี้ศาลมีอำนาจสั่งให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วย เข้าร่วมกิจกรรม หรือรับคำปรึกษาแนะนำด้วยก็ได้

ในกรณีศาลเห็นว่าจำเลยไม่สมควรใช้วิธีการตามวรรคหนึ่ง ศาลจะส่งตัวจำเลยไปยังสถานพินิจหรือสถานอื่นที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายและตามที่ศาลเห็นสมควรที่ยินยอมรับตัวจำเลยไว้ดูแลชั่วคราว หรือจะให้ใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้ แต่ต้องไม่เกินกว่าจำเลยนั้นมีอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการส่งตามวรรคหนึ่ง ตลอดจนวิธีการประเมินสภาพปัญหาการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู การเตรียมความพร้อมเพื่อมอบตัวจำเลยให้บิดา มารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วย ให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

4.3.1 ผลของการปฏิบัติตามเงื่อนไขตามมาตรา 132 เป็นไปตามมาตรา 133 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ดังนี้

เมื่อจำเลยได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขและภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดตามมาตรา 132 แล้วให้ศาลสั่งยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษาเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลย เว้นแต่คำสั่งเกี่ยวกับของกลาง และให้ถือว่าสิทธินัดคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ

ถ้าจำเลยผิดเงื่อนไขตามมาตรา 132 ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป

มาตรการในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนก่อนมีคำพิพากษานี้ เป็นเครื่องมือที่มีอยู่แล้วตั้งแต่ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ซึ่งกำหนดหลักการไว้แต่เพียงว่าในกรณีที่ศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยชั่วคราวหรือจะส่งตัวไปควบคุมไว้ยังสถานพินิจชั่วคราวหรือจะใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนไปพลางก่อนก็ได้¹⁴ แต่ภายหลังมีพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 131.

พ.ศ. 2553 จึงมีการปรับปรุงขยายขอบเขตการดำเนินการในการแก้ไข บำบัดเด็กหรือเยาวชนให้กว้างขึ้นเพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลับคืนสู่สังคม หากเด็กหรือเยาวชนสามารถปฏิบัติตามคำสั่งศาลในมาตรการดังกล่าวสำเร็จ เด็กหรือเยาวชนก็就会被คัดกรองออกจากกระบวนการยุติธรรม ศาลจะมีคำสั่งยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษา และให้ถือว่าสิทธิหน้าที่อาญามาฟ้องเป็นอันระงับไป

5. ผลที่เกิดขึ้นจากการนำแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชนและครอบครัว

จากที่ได้มีการนำแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้ในการดำเนินคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดทั้งในขั้นตอนก่อนพิจารณาคดีระหว่างพิจารณาคดี และหลังพิจารณาคดี จนเกิดเป็น"มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา" นั้น มาตรการนี้จะต้องมีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แก่เด็กหรือเยาวชน โดยจะจัดให้มีกระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่มีความร่วมมือจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเด็กหรือเยาวชน ฝ่ายผู้เสียหาย นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือแม้แต่ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาย่างแท้จริง ดังนั้น การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชนและครอบครัวจึงส่งผลให้เด็กและเยาวชนรู้สึกสำนึกในการทำของตน และผู้เสียหายให้อภัยในสิ่งที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด เด็กและเยาวชนดังกล่าวก็จะรู้สึกว่าคุณค่าตนเองยังมีค่า และสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อีกครั้งอย่างมีบทบาทเชิงสร้างสรรค์อีกทั้งเด็กและเยาวชนไม่ถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพโดยการเข้าไปอยู่ในสถานพินิจ เพราะที่ที่เหมาะสมที่เด็กควรอยู่มากที่สุดคือบ้าน

ในส่วนของแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจะมีกระบวนการในการดึงความสนใจของเด็กและเยาวชน โดยการให้เด็กและเยาวชนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนเองถนัดหรือสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งนั่นก็จะทำให้เด็กหรือเยาวชนมีโอกาสได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถ และพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่ดีขึ้นและเมื่อเด็กหรือเยาวชนยอมเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในแผนแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู จะเป็นการตัดโอกาสที่เด็กหรือเยาวชนจะหันกลับไปหมกมุ่นกับการกระทำต่างๆที่อาจจะก่อให้เกิดการกระทำความผิดขึ้นมาอีกโดยแผนแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูสำหรับเด็กและเยาวชนแต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะคือจัดทำขึ้นมาให้ตรงตามปัญหาและเหมาะสมกับเด็กหรือเยาวชนแต่ละ

คน ซึ่งก็จะส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาการที่เด็กหรือเยาวชนจะกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก ลดโอกาสการกลับเข้าสู่สิ่งแวดล้อมและสังคมเดิมๆ ที่อาจก่อให้เกิดเด็กหรือเยาวชนเข้าไปกระทำความผิดซ้ำได้อีก

ทางด้านผู้เสียหายก็จะรู้สึกเข้าใจเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดและให้อภัย เป็นการระงับข้อบาดหมางและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม และผู้เสียหายก็ยังได้รับการเยียวยาความเสียหายทางร่างกายและทางทรัพย์สิน ครอบคลุมถึงการเยียวยาความเสียหายทางสังคม และโดยเฉพาะทางจิตใจอีกด้วยซึ่งนอกจากจะสร้างความพึงพอใจแก่ผู้เสียหายแล้วยังสร้างความพึงพอใจให้แก่ทั้งตัวเด็กหรือเยาวชน รวมทั้งผู้ปกครองอีกด้วย

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาจึงเป็นมาตรการหนึ่งที่จะช่วยลดจำนวนเด็กและเยาวชนที่สถานพินิจจะต้องรับผิดชอบดูแลและลดปริมาณคดีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องพิจารณาและมีคำพิพากษา

เนื่องจากการกำหนดมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 เพื่อรองรับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้น ต้องยอมรับว่ากระบวนการดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้กับคดีได้ทุกประเภท เช่นการกระทำความผิดในคดียาเสพติด หรือคดีที่มีผลกระทบต่อสังคมอย่างร้ายแรงดังนั้นในศาลที่มีคดีลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นจำนวนมากๆ เช่นศาลในบางพื้นที่ที่มีคดีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดเกี่ยวกับยาบ้า ซึ่งไม่สามารถนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา 90 ไปใช้ได้ด้วยได้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงไม่มีผลต่อการคัดกรองเด็กหรือเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมมากนัก ซึ่งจะไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ในการลดปริมาณคดีในศาลและลดภาระงานของสถานพินิจ

ปัญหาอีกประการที่เกิดขึ้นจากการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลเยาวชนและครอบครัว จากที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นไม่เหมาะกับคดีบางประเภท แต่บางศาลที่เน้นนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้มากจนเกินไปก็จะมีการกำหนดเป็นแนวปฏิบัติของศาลนั้นโดยบังคับใช้มาตรา 90 มากเกินไป เช่นบางศาลนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีที่มีอัตราโทษหนัก เช่น คดีข่มขืน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะเป็นความผิดที่ร้ายแรง นอกจากกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้เสียหายอย่างมากแล้วยังกระทบต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย

ประการสุดท้ายการจัดกิจกรรมแก้ไข บำบัดฟื้นฟูในศาลบางแห่งจัดขึ้นค่อนข้างน้อย อาจจะเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณมีไม่เพียงพอ

6. สรุป

การนำแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการดำเนินคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด ในรูปแบบของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญานั้น สามารถนำเด็กหรือเยาวชนเข้าสู่กระบวนการได้ทั้งในขั้นตอนก่อนพิจารณาคดี ระหว่างพิจารณาคดี และหลังพิจารณาคดี โดยมาตรการนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้สำเร็จลุล่วง และเกิดการแก้ปัญหายั่งยืน โดยเด็กและเยาวชนต้องเข้าใจว่าการกระทำผิดที่ตนเองได้ก่อขึ้นสร้างความเสียหายให้แก่ผู้อื่นอย่างไร และเกิดความสำนึกผิดต่อการกระทำของตนเอง ประสงค์จะปรับปรุง พฤติกรรม ขณะเดียวกันผู้เสียหายต้องได้รับการเยียวยาความเสียหาย ได้รับรู้ถึงปัญหาของเด็กและเยาวชนที่เกิดขึ้นและมีความเห็นอกเห็นใจเด็กหรือเยาวชนพร้อมให้อภัยและยินดีที่จะให้โอกาสเด็กหรือเยาวชนกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติสุข ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องอื่นทุกฝ่ายสนับสนุนการดำเนินการตามแผนให้สำเร็จลุล่วง อย่างไรก็ดีมาตรการนี้ได้มีการออกแบบให้เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรม กระแสหลักด้วย คือหากเด็กหรือเยาวชนปฏิบัติตามแผนแก้ไขฟื้นฟูไม่สำเร็จ ก็จะต้องกลับสู่กระบวนการพิจารณาคดีตามปกติ และมีคำพิพากษาในคดีนั้น แต่อย่างไรก็ตามหากศาลเห็นว่า คดีดังกล่าวยังไม่สมควรมีคำพิพากษา ศาลก็กำหนดเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ หากทำสำเร็จก็就会被คัดกรองออกจากกระบวนการยุติธรรมโดยไม่ต้องคำพิพากษา เด็กหรือเยาวชนก็จะไม่มีประวัติเสียหายติดตัว

เพื่อให้การนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 มาใช้ให้เกิดการบรรลุผลตามแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากจะต้องมีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือแม้แต่ชุมชนหรือหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่นในกระบวนการจัดทำแผนแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู ดังนั้นจึงควรมีการสร้างความรู้เข้าใจให้แก่บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจถึงแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อนำไปใช้อย่างเหมาะสมรวมถึงการกระตุ้นให้ผู้ที่มีหน้าที่เห็นถึงความสำคัญโดยจัดให้มีการทำ

กิจกรรมแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูให้เพิ่มมากขึ้นก็จะส่งผลดีต่อตัวเด็กและเยาวชนในการกลับไปเป็นคนดีของสังคม

ประการสุดท้าย เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก ลดภาระค่าใช้จ่ายแก่เด็กหรือเยาวชนที่กระทำความผิดในเขตอำนาจศาลหนึ่ง แต่มีถิ่นที่อยู่นอกเขตศาลดังกล่าว จะต้องมาดำเนินต่างๆที่ศาลซึ่งเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอยู่ในเขตอำนาจ จึงควรมีการทำความร่วมมือระหว่างศาลเยาวชนและครอบครัว(MOU)ด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ ใจหาญและคณะผู้วิจัย, รายงานผลการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่อง

“กระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในศาลยุติธรรม”, (สถาบันวิจัย
รพี พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2522, 23.

ณัฐวิสา ฉัตรไพบุลย์, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติใน
นานาชาติ, เอกสารจัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสวาระครบรอบ 30 ปี ของคณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเอดินบะระ สหราชอาณาจักร, 2550, น.28-29.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2545). “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับ
กระบวนการยุติธรรมไทย”. การบรรยายในการสัมมนาวิชาการ.

ดิเรก ควรสมาคม.สมานฉันท์ : ทบทวน “ความหมาย หลักการ ขั้นตอน ทางพุทธศาสนา
กับการระบข้อพิพาทในกฎหมาย”. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ 4
ฉบับที่ 1, 2554.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต).วิกฤตบ้านเมืองวันนี้ โอกาสที่มีควรเป็นของใคร : เรื่อง
ที่ 22 ตอบคำถามเรื่อง สมานฉันท์ (mp.3.).วัดญาณเวศกวัน, นครปฐม, 2551.

สุวิธ ปนุตติกร, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการดำเนินคดีอาญาของศาล,
เอกสารประกอบการอบรม หลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 10
สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555, 1 – 2.

เอกสารประกอบการสัมมนา.“แนวคิดและความเป็นมาของพระราชบัญญัติศาลเยาวชน
และครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553”.สำนัก
กฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม,128.